УДК 7,071,1

Л.Н. Донина

ҺӘРВАКЫТ САФТА

(В.А. Попов иҗаты турында)

Статья посвящена творчеству живописца, графика, каллиграфа Владимира Александровича Попова, заслуженного деятеля искусств ТАССР, народного художника ТАССР, заслуженного художника России, лауреата Государственной премии Республики Татарстан имени Габдуллы Тукая (2014) и Фаизхановской премии Совета муфтиев России в области науки, образования и культуры (2014). Премии вручены за вклад в возрождение традиций мусульманской каллиграфии, за укрепление международных связей средствами изобразительного искусства и продвижение исламских ценностей в общемировой культуре. Будучи приверженным сторонником реалистической школы живописи, художник в семьдесят лет постигает основы восточной каллиграфии и становится уникальным представителем арабографического направления современного искусства Татарстана и первым русским художником-каллиграфом, признанным исламским миром.

Ключевые слова: живопись, графика, каллиграфия, арабографическая композиция, реалистическая школа.

The article is dedicated to the work of Vladimir Alexandrovich Popov. Painter, graphic artist, calligrapher, Honored Art Worker of TASSR, People’s Artist of TASSR, Honored Artist of Russia, laureate of the State Prize of the Republic of Tatarstan named after Gabdullah Tukay and the Faizhan Prize of the Council of Muftis of Russia in the field of science, education and culture. Prizes were awarded for his contribution to the revival of the traditions of Muslim calligraphy, for the strengthening of international relations by means of fine art and the promotion of Islamic values in the global culture. A loyal supporter of a realistic school of painting, the artist at the age of seventy perceives the basics of oriental calligraphy and becomes a unique representative of the Arabographic direction of modern art in Tatarstan and is the first Russian calligrapher recognized by the Islamic world.

Keywords: painting, graphics, calligraphy, arabographic composition, realistic school.

Владимир Александрович Попов. Рәссам. График. Каллиграф. Татарстанда һәм Россиядә киң билгеле сәнгатькяр. Ватаныбыз аның сынлы сәнгатьне үстерүдәге казанышларын югары бәяләде, ул ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе (1975), ТАССРның халык рәссамы (1986) дигән мактаулы исемнәргә лаек булды, ә инде яңа заманда мөселман каллиграфиясе традицияләрен торгызуга керткән өлеше өчен аңа Россиянең атказанган рәссамы (2003) исеме бирелде. В.А. Попов – Татарстан Республикасының Габдулла Тукай исемендәге Дәүләт премиясе (2014) һәм Фән, мәгариф һәм мәдәният өлкәсендә Россия Мөфтиләр шурасының Фәезханов премиясе лауреаты (2014). Бу бүләкләр аңа сынлы сәнгать чаралары белән халыкара элемтәләрне ныгытуга һәм гомумдөнья мәдәниятендә ислам кыйммәтләрен күтәрү-

гә керткән өлеше өчен тапшырылды. Сынлы сәнгатьтә реалистик мәктәп тарафдары буларак, рәссам җитмеш яшендә көнчыгыш каллиграфиясе нигезләрен үзләштерә һәм хәзерге заман Татарстан сәнгатендә гарәп-каллиграфия юнәлешенең уникаль вәкиленә әверелә. Ислам дөньясы аны беренче рус рәссам-каллиграфы буларак таный.

В.А. Попов 1924 елның 24 июнендә Украина Совет Социалистик Республикасының Мариуполь шәһәрендә кадровый хәрби гаиләсендә туа. Унҗиде яшендә үзе теләп сугышка китә. Коммунистлар партиясе сафларына кабул ителә, ике Ватан сугышы ордены, Кызыл Йолдыз ордены һәм сугышчан медальләр белән бүләкләнә. Сугыштан соң ике ел Германиянең оккупация гаскәрләрендә хезмәт итә. Рәссам булу хыялы белән ул сугыш юллары буйлап меңнәрчә чакрымнар үтә: хәрби рәссамнарның күчмә күргәзмәләрендә катнаша, ә сугыштан соң Германиядә югары комсоставның армия госпиталендә аның беренче шәхси күргәзмәләре уза. 1947 елда ул туган ягына – бу вакытка Башкортстан белән Татарстан чигендә урнашкан Туймазы авылына күченеп яши башлаган әти-әнисе янына әйләнеп кайта. Тиздән язмыш җепләре аны Казан белән бәйли.

Владимир Попов Казан сәнгать училищесының сәнгать-педагогика бүлеген (1947–1951) тәмамлый. Аның укытучылары – Василий Кириллович Тимофеев (Н.И. Фешинның укучысы), Николай Михайлович Сокольский, Виктор Степанович Подгурский, Виктор Иванович Куделькин, Семен Аронович Ротницкий, Харис Габдрахман улы Якупов. Осталык серләре белән уртаклашкан өчен, ул аларның һәркайсын зур хөрмәт белән искә ала.

1951 елның чыгарылыш дәүләт имтиханы училищеда ачык итеп уздырыла: күренекле рәссамнар, укучы яшьләр бирегә җыела. Дәүләт квалификация комиссиясе рәисе итеп РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе П.Т. Сперанский билгеләнә. Бу елны әлеге иң борынгы училищеларның берсен утыз егет һәм кыз тәмамлый. В. Попов, Б. Кожевников, А. Холмогоров, С. Кульбака, А. Визель, И. Язынин кызыл диплом алалар. «Красная Татария» газетасы корреспонденты үзенең мәкаләсендә Владимир Поповның диплом эшен яклау барышында дулкынланып сөйләгән чыгышын сүзгә-сүз диярлек өземтә итеп китерә [Вылегжанина, 1951]. Егетнең диплом эше тынычлыкны ныгытуга юнәлтелгән иҗади хезмәткә багышланган була. Күпчелек курсташларыннан аермалы буларак, гомуми белем бирү мәктәбе белән һөнәри училище арасында тагын бер мәктәп – сугыш мәктәбен узган рәссамның иҗатында тынычлык саклау идеяләре, һичшиксез, һәрвакыт өстенлек итәчәк. Ләкин ул чагында аның илле елдан соң каллиграф – иҗатын бөтен дөньяда тынычлык идеяләренә хезмәт итүгә багышлаган каллиграф – рус каллиграфы буларак танылачагын әле беркем дә белми... Дөньяга караш һәм дөньяның бердәмлеген, универсальлекне аңлауга юнәлтелгән мәдәни күрсәтмәләр рәссамга ихлас күңелдән бөтен кешелек дөньясына Көнчыгыш һәм Көнбатышны, реалистик сәнгатьне һәм гарәп каллиграфиясен, рус һәм татар

мәдәниятләрен берләштерүгә чакырып мөрәҗәгать итәргә мөмкинлек бирә. Ә рус реалистик мәктәбе вәкиле Владимир Попов иҗатын Төркия, Марокко, Яңа Зеландия, Кувейтның танылган каллиграфлары сәнгатен берләштергән «Каллиграфия тынычлык сагында» күргәзмә проекты глобальләшү чорында мәдәниятләрнең милләтара һәм динара хезмәттәшлеген чагылдыра. Бу уникаль күренешкә рәссамны илле ел вакыт аралыгын колачлаган озын юл китерә, аның белән танышмыйча «Поповның каллиграфия сәнгате феноменын» аңлау мөмкин түгел.

Казан сәнгать училищесын тәмамлаганнан соң, Владимир Попов башкаланың сәнгать тормышында актив катнаша башлый. 1955 елда партия өлкә комитеты кушуы буенча ул Алтайга китә, анда комсомол юлламалары буенча беренче тимер юл составы белән Мәскәүдән килгән чирәм җирләрне эшкәртүчеләр белән айдан артык бергә яши. Ирекле Кулунда даласының кеше тарафыннан ни рәвешле буйсындырылуы турында табигый материал җыя. «Алтай. Чирәм җирләр күтәрелде!» картинасы РСФСР рәссамнарының Бөтенроссия күргәзмәсенә [Выставка, 1955, с. 31, 102] кабул итеп алына. Ике елдан соң ул 1957 елның июнендә Мәскәүдә Татар сәнгате һәм әдәбияты декадасы кысаларында Сәнгать академиясе залларында уздырылган Татарстан АССР рәссамнарының сынлы сәнгать күргәзмәсендә сюжетлы-тематик картиналар язу остасы буларак катнаша. Анда җиде йөздән артык иң яхшы һөнәри сәнгать һәм халык иҗаты әсәрләре куела [Выставка, 1957, с. 29–30]. Чирәм җирләргә экспедиция материаллары буенча иҗат ителгән «Казакъстан язы» картинасы СССР Сәнгать академиясенең хакыйкый әгъзасы П.П. Соколов-Скаль мәкаләсендә югары бәя ала: «В. Попов картинасы күргәзмәдә, мөгаен, иң көчлесе булгандыр. Ул динамик рәвештә зур осталык белән язылган. Тамашачы бу әсәргә ышана» [Соколов-Скаля, 1957].

1960 еллар башында яшь рәссам язмыш кушуы буенча СССР Сәнгать академиясе президенты А.М. Герасимов инициативасы белән ачылган «Челюскинская» иҗат йортында (Мәскәү янында) стажировка үтә. Ул Советлар Союзы территориясендә график сәнгатьне үстерүдә иң әһәмиятле мәдәни үзәкләрнең берсе булып санала, анда тәҗрибә уртаклашу, танылган осталар кул астында эшләү максаты белән илнең төрле шәһәрләреннән рәссамнар килә торган була. Билгеле булганча, нәкыш һәм, барыннан да элек, тематик картина (аның чишмә башында рус мәдәниятенең күренекле эшлекләре тора) һәрвакыт Татарстан сынлы сәнгатенең көчле ягын тәшкил итә. Ә менә станок графикасы сугыштан соңгы елларда нәкыштән шактый калыша. Сәнгатьнең әлеге төренә төшенү өчен, танылган рәссамга әйләнә-тирә чынбарлыкка график күзе белән яңадан карарга өйрәнергә туры килә. Иҗат йорты остаханәләрендә ул линогравюра, офорт, ксилография техникларын үзләштерә. Әсәрләр индустриаль пейзаж жанрында ике серия тәшкил итә («Шәһәрләр үсә», «Иске һәм яңа»). Һәм шаккаткыч хәл була! «Трассалар» һәм «Яңа районга. Черемушки» линогравюралары Бөтенсоюз сәнгать күргәзмәсенә алына

[Всесоюзная, 1961, с. 83, 365], конкурс аша «Совет графикасы һәм скульптурасы» халыкара күргәзмәсенә (Пхеньян, 1963) үтә, «Художник» һәм «Юность» журналларында басылып чыга.

График рәссам Владимир Попов белән Казан тамашачысы 1961 елда ТАССРның Сынлы сәнгать музеенда узган һәм Казанның сәнгать тормышында күренекле вакыйгага әверелгән рәссамның беренче шәхси күргәзмәсендә таныша алды [Выставка, 1961]. Газеталарда: «Үткән ел гына график Владимир Попов турында беркем дә хәбәрдар түгел иде. Чөнки ул юк иде. Рәссам Владимир Попов кына бар иде. Һәм кинәт шундый гравюралар!»; «Попов-рәссам һәм Попов-график бер-берсен үзара баета, тулыландыра: рәсем сәнгатенә мәхәббәт әсәрләрне тагын да мәгънәлерәк, көчлерәк итәргә омтылыш тудыра, ә графика теленең кыска һәм катгыйлыгы аны картиналарының композицион чишелешенә кырысрак якын килергә мәҗбүр итә» [Галеев, 1961]. Эстампка багышланган беренче республика күргәзмәсендә рәссам егерме яңа линогравюра тәкъдим итә [Первая, 1963, с. 5, 13, 14], шуларның дүртесе Мәскәүгә эстамп буенча икенче бөтенсоюз күргәзмәсенә сайлап алына [Вторая, 1963, с. 29, 75].

Бу елларда сәнгатьтә тамырдан борылыш күзәтелә: станок графикасына мөнәсәбәт үзгәрә. Һәм бу очраклы хәл булмый. 1961 елның октябрендә Советлар Союзы Коммунистлар партиясенең XXII съезды була. Трибунадан Н.С. Хрущевның түбәндәге сүзләре яңгырый: «Яшьләр алдында безнең җир асты байлыкларын чыгару, фабрикалар, совхозлар, заводлар, шәһәрләр төзү бурычы тора, Әмма җир асты байлыклары Мәскәү, Ленинград шәһәрләре астында түгел, ә тайгаларда, тауларда, чүлләрдә ята...». Комсомоллар «коммунизм төзелешләренә» китә, ә рәссамнар алдына мөһим агитация бурычлары куела. Графиканың публицистик характеры, аның көн вакыйгалары белән тыгыз бәйләнеше, бу эшне белгән осталарның киң диапазоны совет сәнгате үсешенең беренче дәверләрендә үк билгеле була һәм сугыш чорында аеруча актуальләшә. Һәм менә тагын Владимир Попов кебек рәссамнар заманы килә: алар һәрвакыт иң мөһим вакыйгалар шаулаган җиргә, иҗатларына ихтыяҗ аеруча зур булган урынга омтыла.

Татарстанның нефть районнары ун ел дәвамында рәссам иҗаты өчен бай образлар һәм сюжетлар чыганагы булып тора [Попов, 1961]. Аның күз алдында Бөгелмә, Алабуга, Минзәлә, Зәй, Норлат кебек иске шәһәрләр үсеш-үзгәреш кичерә; өр-яңа шәһәрләр калкып чыга: Әлмәт, Лениногорск, Түбән Кама, Азнакай, Баулы; бөек нефть артериясе – «Дружба» трансевропа нефть үткәргече төзелә. Бу чорда Владимир Александрович индустриаль пейзажларны, символик-аллегорик характердагы композицияләрне, портретлар галереясын үз эченә алган «Татарстан нефте» линогравюраларының зур сериясен иҗат итә: ул хезмәт һәм тормыш сөючән кешеләргә карап соклануын яшерми. Нефть ятмаларын эшкәртү, скважиналар бораулау, гигант вышкаларны монтажлау, юл салу темалары рәссам картиналарында тантаналы, героик-романтик яңгыраш ала. Аның һәрбер әсәренең сәнгати-образлы

чишелеше – уникаль. Кара һәм ак төсләр контрасты, күләмнәр нисбәте, силуэтлар һәм сызыклар ритмы, гомуми композицион чишелеш – бөтенесе тәэсирле. «Баһадирлар симфониясе» линогравюрасында чылбырлы катокларга утыртылган гаять зур нефть вышкасы сурәтләнгән. Ул корыч трослар белән нык итеп тарттырылган тракторлар артыннан теләр-теләмәс кенә бара. Моторларның үкерүе аркасында бернәрсә ишетелми, әмма кечкенә генә кеше гәүдәсе әйтерсең техникага дирижерлык итә. Иҗатчы кеше тимер алыпның сукырларча каршылык күрсәтүен йөгәнли... Мәскәүдә Үзәк күргәзмәләр залында ватаныбыз сәнгати мәдәнияте тарихына кереп калган РСФСР автономияле республикалары рәссамнары әсәрләренең бөтенроссия күргәзмәсендә [Выставка, 1971, с. 69; Изобразительное, 1973, с. 302] В.А. Поповның бу картинасы үзенең лаеклы урынын ала.

Производство темасы совет сәнгатен үстерүнең магистраль линиясе булып тора. «Зур Идел» зона сәнгать күргәзмәләренең тематик эчтәлеге – моның ачык дәлиле. Аларның лейтмотивын чынбарлыкны образлы чагылдыру, совет кешеләренең көндәлек иҗади хезмәтен һәм тормышын күрсәтү тәшкил итә. Экспозицияләр, кагыйдә буларак, Идел буендагы Калининнан алып Әстерханга кадәр җәелгән автономияле республикалардан һәм өлкәләрдән килгән меңнән артык кызыклы әсәрне үз эченә ала. Алар нигезендә күчмә күргәзмәләр оештырыла. 1964 елдан В.А. Попов «Зур Идел» күргәзмзсендә һәрвакыт хезмәттәшләрен һәм тамашачыларны әледән-әле хезмәт темасының көтелмәгәнчә чишелеше белән шаккатыра.

1970 еллар башыннан поход шартларында да эшләргә мөмкинлек биргән акварельне рәссам үзенең төп техника төре итә. Бу вакытта СССР рәссамнар берлеге линиясе буенча бөтен илдән акварельчеләр төркемнәре формалаша. Алар иҗади командировкаларга чыгалар. Традицион культура үзәкләрендә һәм яңа индустриаль шәһәрләрдә рәссамнар бай табигый материал җыялар. В.А. Попов шундый төркемнәрнең берсе составында Урта Азия республикаларында – Таҗикстан, Үзбәкстан, Кыргызстанда... ике ай эшли [По Таджикистану, 1972; Мелихова, 1972]. Рәссам тупламасында үзенчәлекле этюдлар сакланган. Аларда Вахш елгасындагы Нурек ГЭСының гигант плотинасы төзелеше, Шураб шахталары, кырыс Памир таулары, Исфарадагы тын кышлак урамнарының уйчан гүзәллеге... сурәтләнгән. Кайбер акварельләр Россия Федерациясе рәссамнарының «Туган ил буйлап» дип исемләнгән Бөтенсоюз күргәзмәсендә (Мәскәү, 1972) тәкъдим ителгән.

Шул ук елларда СССР төзелүнең 50 еллыгын бәйрәм итүгә әзерлек чаралары кысаларында махсус иҗади төркемнәр оештырыла, алар алдына Республиканың IX бишьеллык төзелешләрендә сәнгать елъязмасын булдыру бурычы куела. Әлеге бурычны хәл итү өчен, Татарстанның иң яхшы иҗат көчләре җәлеп ителә. Нәкъ менә шул вакытта Кама буендагы гаять зур, бөтен халык катнашындагы, үзенең тәмамлану сроклары ягыннан һәм техник җиһазланыш дәрәҗәсе буенча уникаль булган автогигант төзелеше бик күпләрне үзенә тартып китерә.

Владимир Попов КамАЗ темасына иң беренчеләрдән булып мөрәҗәгать итә: «Завод минем күз алдында туды. Меңләгән машиналарның иксез-чиксез хәрәкәтендә ниндидер бер сихри көч бар, алар өзлексез хәрәкәттәге кан әйләнеше системасын хәтерләтә иде. Мин картиналарымның журналистлар репортажына охшавын теләдем...». Әлеге үзгә форманы рәссам натурадан язылган ике зур сериядә гамәлгә ашыра: «КамАЗ төзелә» һәм «Яр Чаллы төзелә». Аларда рәссамның кискен тәэсирләрне дә, якты хис-кичерешләрне дә, тормыш тулы детальләрне дә бирергә сәләтле монументаль гомумиләштерүләргә омтылышы чагыла. «КамАЗ» темасы астында берләшкән акварельләр Татарстан шәһәрләрендә узган «КамАЗга багышлана» республика күргәзмәсе экспозициясендә [Художники, 1974, с. 3; Валеева, 1973], аннары Үзәк күргәзмәләр залында ачылган «Совет Россиясе» Бишенче республика күргәзмәсендә (Мәскәү, 1975) алдынгы урыннарның берсен алалар.

1974 елда В.А. Поповның икенче шәхси сәнгать күргәзмәсе аеруча истә калырлык була: бөтен Советлар Союзы буйлап үзенә күрә күргәзмә-сәяхәт оештырыла [Файнберг, 1974; В. Попов, 1974]. Экспозициядә төрле техникаларда (майлы буяу, линогравюра, офорт, ксилография, шелкография, акватинта, акварель, карандаш, гуашь, фломастер, күмер һ.б.) иҗат ителгән әсәрләр тәкъдим ителә. Рәссам, ялгышмыйча, нәкъ менә вакыт чакыруына җавап бирә алырдай материал сайлый, әсәр идеясен гәүдәләндерү өчен, аның тәэсирле мөмкинлекләреннән ахыргача файдалана. Әйтик, 1960 елларда ул үзенчәлекле монументаль графика иҗатчыларының берсе буларак танылa. Соңрак Татарстан сәнгате өчен яңа акварель почеркына ия оста буларак та дан казана. Бу әсәрләрендә эпик-мәһабәт образлар булдыруга һәм панорамалы планнар тудыруга һәвәслек тоемлана.

1980 елларда В.А. Попов бик озак илебез рәссамнарының «Академик дачасында» (Тверь өлкәсе) эшли. Анда И.Е. Репин, И.И. Левитан, А.И. Куинджи, А.М. Васнецов, Н.К. Рерих кебек рус рәссамнарының исемнәре белән бәйле матур традицияләргә аеруча хөрмәт белән карыйлар. Яңа иҗади даирә йогынтысында Владимир Попов майлы буяу нәкышенә әйләнеп кайта; пленэрда күп эшли, аның палитрасы яктыра һәм куера бара, рәссам иҗатының диапазоны да киңәя. Ул тирән фәлсәфи мәгънә белән тулы сюжетлы-тематик картиналар яза башлый: «Ялгызы» («Одна»), «Тагын бер яз» (1983). Элеккеге еллардагы юл-сәяхәт зарисовкалары нигезендә рәссам романтик пейзаж жанрында картина-уйланулар иҗат итә: «Салкын иртә», «Коммунизм пигы», «Көньяк-Көнчыгыш Памир. Тоз күл» (1980) һәм кеше тарафыннан үзгәртелгән табигатьнең сәнгати-гомумиләштерелгән образлары: «КамАЗлар һәм таулар» сериясеннән «Нурек этажлары», «Уходящее – приходящее» (1979). Попов романтикасында һәрвакыт хәвеф элементы, үзенчәлекле вазгыять яки характерлы элементы бар...

КПСС Үзәк Комитетының «Сынлы сәнгатьне алга таба үстерү чаралары турында» карары бу елларда рәссамнар өчен программа

булып тора, ул «сәнгати процессны яңарту, торгынлыкны, инертлыкны, консерватизмны һәм тынычлануны җиңеп чыгу чараларын» билгели һәм «социаль-икътисади өлкәне үзгәртеп кору һәм сыйфатлы яңа рухи тәҗрибә туплау» турында магистраль бурычлар куя. Җәмгыять тормышындагы борылышларны төшенүгә ихтыяҗ туганда, шәхесләр пәйда була. Владимир Александрович Попов – әнә шундый шәхесләрнең берсе. Бөтен гомере буена ул чынбарлыкны сәнгати аңлауда башлап юл яручы, энтузиаст һәм аны новаторларча образлы формада гәүдәләндерү инициаторы булып тора. Аның бөтен иҗаты эпик киңлек һәм лирик самимилекнең гармонияле синтезы, экспрессив якын килү, гадәти булмаган карашлар, көндәлек тормышта каһарманлык күрергә һәм аны монументаль образларда тормышка ашырырга омтылу белән сугарылган. Гаҗәеп дәрәҗәдә яшәешне сөю һәм яңа тойгыларга омтылу, кешеләрне ярату, зирәк акыл аны һәрвакыт юлга чыгарга этәрә, кайчак бу юл шактый экстремаль булып чыга...

Мәсәлән, 1985 елда СССР рәссамнар берлеге юлламасы белән В.А. Попов БАМда, магистральнең иң катлаулы участокларының берсе булган Төньяк Муйск тоннеленең көнбатыш һәм көнчыгыш порталларында эшли. Бу – мәңгелек туңлык, көчле салкыннар иле, бик матур урыннар булса да, кыргый, яшәү өчен җайлаштырылмаган, сейсмик активлык югары, тектоник ярылулар булган өлкә... Иҗади командировканың нәтиҗәсе буларак, «Юность» мәдәният йортында рәссамның йөздән артык картинасын үз эченә алган күргәзмәсе оештырыла. Ул БАМдагы Тоннельный бистәсенең мәдәни тормышында күренекле вакыйгага әйләнә [Андреев, 1986]. Балаларга рәссам картиналарның ничек язылуы һәм аларга күпме хезмәт салынуы турында сөйли. Өлкәннәр аңа рухи яктан баеткан, алар белән янәшә атлаган өчен, төньяк табигатьнең матурлыгын һәм бөеклеген җырлаган өчен рәхмәт белдерә. Өйгә кайткач, ул монументаль әсәрләр иҗат итә: «БАМ. Ангаракан сөзәклекләрендә» (1987), «Байкал аръягы. БАМ. Кадар» триптихы, «Памир. Тау ташкыны» (1990). Аларда чын мәгънәсендә Рерихның сәнгати принциплары өстенлек итә: «торжественность постигающего созерцания, утверждение общего в дробном, совлечение с вечного лика жизни ее преходящих покровов».

1990 еллар башында Татарстан сәнгатендә милли тарихны аңлау һәм интерпретацияләүгә юнәлтелгән картиналар языла: портретлар, тарихи-эпик әсәрләр. Владимир Александрович шулай ук дини һәм этник эчтәлекле «Дини архитектура җәүһәрләре. Православиенең изге урыннары» сериясенә керәчәк әсәрләре өстендә дә эшли башлый. Шуңа бәйле рәвештә Рус Төньягына берничә тапкыр сәфәр кыла. Останың сүзләренә караганда, бу кеше куллары белән булдырылганнарның үзенчәлекле елъязмасын тудыру омтылышы була. Ул Соловецкий монастырь-ныгытмасы архитектура ансамбле комплексын, Анзер утравы һәм Троица скитын (1991), Карелия архитектурасын (1994) яза. Әсәрләре ике шәхси күргәзмәдә – Зөядәге Иоанн-Предтеча монастыренең Зур соборында [Выставка, 1994] һәм

Казанда Татарстан Республикасы Рәссамнар берлегенең Күргәзмәләр залында [Персональная, 1994; Ильина, 1994] күрсәтелә.

Соңрак «Дини архитектура җәүһәрләре» сериясен дәвам иттерү һәм аның икенче өлешен – «Исламның изге урыннары»н булдыру теләге дә рәссам планнарының аерылгысыз өлешен тәшкил итә. Ул натурадан Казан һәм Урта Азия шәһәрләре мәчетләрен яза. Әмма оста моның үз эшләренең репликасы гына икәнен яхшы аңлый; башкача якын килү, бөтенләй яңа сәнгати образ тудыру сорала. Бу эштә аңа танылган театр рәссамы Л.Л. Сперанская ярдәм итә: ул рәссамның игътибарын Казан духовный академиясе профессоры И.М. Покровскийның шәмаилләр коллекциясенә юнәлтә. Любовь Львовна рәссамның музасына, иҗади карьерасының яңа векторында юл күрсәтүче йолдызга, аның беренче тамашачысына, тәнкыйтьче һәм зирәк киңәшчесенә әверелә. Ул аңа ул чиксез ышана. 1996 елда декоратив, темпера белән язылган беренче картиналар пәйда була, аларда композиция үзәген каллиграфик тексттан гыйбарәт бордюр белән әйләндереп алынган архитектура һәйкәле тәшкил итә: «Бохара. Чар-Минар мәдрәсәсе», «Гүзәлләрнең гүзәле – Биби-ханым мәчете», «Сәмәрканд. Гүр-әмир мавзолее. Явыз Тимур төрбәсе» (1996). Бу – рәссам иҗатында ислам чоры башланган вакыт була…

Күренекле татар галиме һәм каллиграфы Н.Ф. Исмәгыйлев (Нәҗип Нәккаш) озак еллар дәвамында каллиграфиядә В.А. Поповның остазы була. Аның җитәкчелегендә реалист рәссам В. Попов классик гарәп язуының төп стильләрен – куфи, сөлс, нәсехне үзләштерә. Рәссам-график В. Поповның язуны үзгә образлы-эмоциональ кабул итүе тугралар – танылган җәмәгать һәм сәяси эшлеклеләрнең, күренекле фән һәм сәнгать әһелләренең исемнәре сериясендә үзенчәлекле яңгыраш ала. Бу елларда рәссам һәм яшь каллиграф В.А. Попов, мөгаен, үзенең иң яхшы әсәрләрен тудыргандыр: «Кара таш. Мәккә», «Барлыкка китерүче» («Создатель»), «Яралтучы» («Творец»), «Болгар», «Сәмәрканд» (1997), «Яңадан торгызылучы Кол Шәриф мәчете» (1999).

Берничә елдан соң киндердә темпера белән язылган шул ук әсәрләр, В.А. Попов үз картиналарын компьютер кулланып яза башлагач (бу процесста аңа дизайнер И.П. Чирков ярдәм итә), башкача яңгыраш ала. Рәссам композицияләр фонын принципиаль рәвештә үзгәртә: нигездә алар – 1970 елларда натурадан язылган пейзажлар яки космик киңлекнең чиксезлеге темасына фантазияләр. Барлык билгеле кануннарны һәм стереотипларны җимерә торган гадәти булмаган чишелешләрне В.А. Попов эмоциональ тәэсир көче гаҗәеп көчле булган картиналарында эзләп таба: «Барыбыз да Аллага буйсынулы» («Подвластно Богу все»), «Башы да, ахыры да – Ул» («Начало и конец – Он») (2008). Рәссам-фикер иясе В.А. Поповның монументаль триптихлар рәвешендә иҗат ителгәнән гарәп язулы композицияләрендә («Ислам дине нигезләре» («Основы религии ислам») (2008), «Тормыш көчләре. Яралтучы боерыгы» («Силы жизни. Наказы творца») (2010), «Сәлам сезгә, Җир кешеләре» («Мир вам, земляне») (2012))

рәссамның иксез-чиксез иҗади потенциалы һәм рухи-әхлакый эзләнүләре чагыла. Масштаблы фикер йөртү сәләте һәм глобаль, гомумкешелек кыйммәтләренә төшенергә омтылу Владимир Поповның төп һәм какшамас сыйфатлары булып кала.

Литература

Андреев А. Отчёт перед бамовцами // Северный Байкал. № 127 (7175). 21 окт., 1986.

В. Попов. Каталог. Вступительная статья Р. Шагеева. Казань: Типография издательства Тат. ОК КПСС, 1974. 8 с.

Валеева Д. В сердце художника // Советская Татария. № 59 (16330). 11 марта, 1973.

Вылегжанина В. Молодые художники // Красная Татария. № 127 (9680). 22 июня, 1951.

Выставка в Соборе // Вечерняя Казань, № 106 (703). 4 июля, 1994.

Выставка изобразительного искусства Татарской АССР. Вступительная статья: Н. Черкасова / сост.: М. Мавровская, С. Ишмуратова, Г. Скопин. М.: Советский художник, 1957.

Выставка произведений Владимира Александровича Попова. Живопись, графика. Каталог / сост. Л. Елькович. Казань, 1961. 12 с.

Выставка произведений художников автономных республик РСФСР / сост.: Н.В. Альбова и др. М.: Советский художник, 1971.

Выставка произведений художников РСФСР 1955 года. Живопись, скульптура, графика, прикладное искусство / сост.: С.Л. Веллер, В.Я. Назаров, Л.В. Терентьева. М.: Советский художник, 1955.

Галеев Б. Рождение гравюры // Комсомолец Татарии. 1961. № 141 (2478). 26 нояб.

Изобразительное искусство автономных республик РСФСР / сост. В.А. Юдичев. Л.: Художник РСФСР, 1973. 450 с.

Ильина М. Гимн во славу красоты // Вечерняя Казань. 1994 № 176 (773). 3 нояб.

Мелихова Е. Республика в акварелях // Коммунист Таджикистана. 1972. № 100 (12584). 28 апр.

Первая республиканская выставка эстампа / вступ. статья Л. Елькович; сост. Б. Яхлиель. Казань, 1963.

Персональная выставка Владимира Попова. Живопись. Буклет. Казань, 1994. 8 с.

По Таджикистану. Творческая группа художников-акварелистов Советского Союза. Март – апрель, 1972 г. / вступ. статья Б.А. Маркевич. Душанбе, 1972.

Попов В. Глазами художника // Комсомолец Татарии. 1964. № 10–11 (2813–2814). 24 янв.

Соколов-Скаля П. Изобразительное искусство татарского народа. По итогам декадной выставки Татарской АССР // Советская Татария. 1957. № 144 (11492). 20 июня.

Файнберг А. «Богатырская симфония» художника. С выставки работ Владимира Попова // Советская Татария. 1974. № 253 (16829). 27 окт.

Художники Татарии – КамАЗу / вступ. статья Д.К. Валеевой. Казань, 1974.

Донина Лариса Николаевна,
сәнгать фәннәре кандидаты, ТР ФА Ш. Мәрҗани исемендәге
Тарих институтының өлкән фәнни хезмәткәре